

ΕΠΕΤΗΡΙΣ

Εταιρείας Βυζαντινῶν Ἐπιστολῶν

ἔτος 14

Ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις
Συλλόγου πρὸς ἐπίσχεσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν.

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ἈΘΗΝΑΙ 1938

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΙ ΣΑΛΑΜΟΝ-ΣΟΛΩΜΟΥ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

Ἀφαιρῆν εἰς τὴν συναγωγὴν τοῦ ὕλικου καὶ σύνθεσιν τῆς παρούσης μελέτης ἔδωκεν εἰς ἐμὲ ἡ κρητικὴ καταγωγὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ¹ (1798—1857) ἔχοντος τὸν τίτλον τοῦ κόμιστος τοῦ Τορτσέλλου, ἀλλὰ καὶ εὐγενοῦς καὶ κόμιστος Κρητός². Εἰς τοὺς τίτλους τούτους εὐγενείας δὲν ἔδωκεν ὁ ποιητὴς μεγάλην σημασίαν, ὑπῆρξε δὲ ἐποχὴ, καθ' ἣν καὶ ἀπέβαλε τὸν τοῦ κόμιστος³ ἀλλ' εἰς τὴν κρητικὴν του καταγωγὴν δὲν ἔμεινε, φαίνεται, ἀσυγκίνητος, ὡς δεικνύει τὸ ἴδιόν του ἔργον⁴. Οὐδ' ἤδονατο νὰ μείνη ξένος πρὸς τὴν Κρήτην, ἀφοῦ στενότατος ὑπῆρξεν ὁ δεσμὸς αἵματος τῶν περισσοτέρων ζακυνθίων οἰκογενειῶν πρὸ τῶν σικιστῶν, πολυαρίθμους εὐγενεῖς Κρητῶν, τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς μεγαλονήσου (1669) δευτέραν πατρίδα εὐρόντας τὸ ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς⁵.

¹ Τὸ ἐπίθετον ἐξεφέρετο ἰταλιστὶ *Salamon*, *Salamon(e)*, *Salomon(e)*, *Solomos* ἑλληνιστὶ δὲ *Σαλαμός*, *Σόλωμος*, καὶ *Σολωμός*. Ὑπάρχει καὶ γραφὴ *Σολομός*, ἡ ὀρθότερα, ἀλλὰ μὴ ἐπικρατήσασα. Ὁ Ἐθνικὸς Ποιητὴς ἔγραφεν ἑαυτὸν *Salamon*, *Σολομόν* καὶ *Σολωμόν* τὸ τελευταῖον τοῦτο καὶ ἐπεκράτησεν.

² Περὶ τοῦ τίτλου εὐγενείας τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ του δένδρου ὄρα τὴν λαμπρὰν μελέτην τοῦ Λεωνίδα Χ. Ζώη, Ἱστορικαὶ σημειώσεις οἰκογενείας Σολωμοῦ, εἰς τὸ Πανεπιστημικὸν τεύχος ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι τῆς γεννήσεως τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Παρασκευᾶ Λεώνη 1903, ἐν σελ. 33—52 (καὶ περαιτέρω — 72 βιογραφικὰ τοῦ Ποιητοῦ).

³ Κατὰ τὴν Ἑλλην. Ἐπανάστασιν τὸν Ὑμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν ἐξέδωκεν ἀνευ τίτλων κλπ. ἔγραψε Διονύσιος Σολωμός.

⁴ Ἐκτὸς τοῦ ἡμιτελοῦς «Κρητικοῦ», ἔγραψε καὶ τοὺς γνωστοὺς στίχους ὅπου λέγει

Ἡ Κρήτη ἡ γῆ εἶναι τῆς ἀνδρείας
γιὰ ξαναπὲς το, ἀντίλαλε ἱερῆ, τῆς ἐκκλησίας!

⁵ Περὶ τῶν σχέσεων Κρήτης-Ἐπτανήσου ἐγράφησαν πολλὰ ἀλλ' ἀσυστηματοποίητα, πρβλ. Ζώη ν, Ἐνθ' ἀν. σ. 37—38, Σπ. Λεβιάζης, Οἱ Κρητῆς ἐν Ἐπτανήσῳ, περ. Κρητικὸς Ἀστὴρ Χανίων Γ' (1909) σ. 467, 475 κἀ. Ἐκ τῆς μελέτης ταύτης μεταφέρονται καὶ ὅσα περὶ τοῦ λειψάνου τοῦ κρητῶς Ἀγίου Ἰωάννη ἐγράφησαν κἀ. προστιθεμένων νέων στοιχείων εἰς τὴν τελευταίαν μελέτην τοῦ Λ. Χ. Ζώη, Κρητῆς ἐν Ζακύνθῳ Ε. Ε. Κ. Σ [= Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν] Α' (1938) σ. 293 κ. ἑ. Ἡρόδοτος ἀκόμη Α. Χ. Ζώη, Κρητῆς κληρικὸς ἐν Ζακύνθῳ, «Κρητικὴ Στοά» Β' (1909) Ἡράκλειον, σ. 94—6.— τοῦ αὐτοῦ, Κρητῆς καλλιτέχνης ἐν Ζακύνθῳ . . . ἀτόφθι Γ' (1911) σ. 70—74.— τοῦ αὐτοῦ, Νεκρολόγιον Σκοτάκη μητροπολίτου Κρήτης διαθήκη περ. Χριστιανικὴ Κρήτη Α' (1912) Ἡράκλειον σ. 508—18.— S. Marinatos, Une émigration de Crète en Céphalonie au XVIIe siècle, Byzantion X (1933) σ. 591—9.

Κρής τὴν καταγωγὴν λοιπὸν φέρεται ὁ ποιητὴς καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ἐν Σητεία οἰκογενείας *Salamon*, ἡ τῆς αὐτῆς δὲ προέλευσις τοῦ ἀπησχόλησε πολλοὺς μέχρι σήμερον μελετητὰς καὶ λογίους¹.

Τὶ ἀπέμεινε σήμερον ἐν Κρήτῃ ἐκ τῆς οἰκογενείας *Salamon-Salamon* μου; Ἐκτὸς τοῦ τάφου Βοΐλα Σητείας², καὶ μιᾶς οἰκίας ἐν Χανδρού, κινὸν μνημεῖον δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν μεγάλην καὶ πολύκλαδον οἰκογένειαν. Τὸ ἐπίθετον παραδόξως ἐπώθη ἐν Μυλοποτάμῳ, καθ' ἃ μ' ἐπιηροφόρουν ἤδη ἀπὸ ἐτών³. Ἦδη δὲ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὄρχομένου μαρτυρεῖται ἐν Σφακίοις «ἀνωθεν πρὸς ἄρκτον τοῦ χωρίου Κομιτάδων βροσι καλαμμένη τοῦ *Σολωμοῦ*»⁴.

Τὸ ἐπίθετον *Σολωμός* εἶναι ἤδη συχνὸν ἐν Ἑλλάδι, ἀπαντόμενον ἐκτὸς τῆς Ζακύνθου, ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἐν τῇ ἀπωρισμένη ἐπὶ Κρητῶν Νάξῳ,⁵ ἐν τῇ παροικίᾳ τῆς Ὀδησσοῦ⁶, καὶ Τοπωνύμιον δ' ἀκούεται ἐν Κορίν-

¹ Γ. Γ. Λιανουδάκη. Οἱ πρόγονοι τοῦ Σολωμοῦ περ. Κυριακὴ τοῦ Ἐλευθέρου Βήματος ἀριθ. 16. 27 Μαρτίου 1927 σ. 2β καὶ Ἐμμ. Ἀγγελάκη. Ὁ Διονύσιος Σολωμός, περ. Ἴονιος Ἀνθολογία ΣΤ' (1932) σ. 61—4. Αἱ ἀνωτέρω ἐργασίαι στηρίζονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐπιτημβίων ἐπιγραφῶν Βοΐλα Σητείας καὶ περιγραφὴν τοῦ σχετικοῦ μνημείου ἐπὶ Στεφάνου Ξανθοουδίδου, Χριστιανικαὶ Ἐπιγραφαὶ ἐκ Κρήτης, περ. Ἀθηναί 1Ε' (1903) σ. 77—80, ἀνευ τῆς καταλλήλου μνείας.

² Περί τούτου περαιτέρω.

³ Περί τῆς ἐπιβίωσης τῶν ἐπιθέτων εὐγενῶν κρητικῶν οἰκογενειῶν ἐν Κρήτῃ διέλαβεν ὁ Στ. Ξανθοουδίδης, Σημείωμα διὰ τὰ οἰκογενειακὰ ἐπώνυμα, Ἀρετίου, Χριστ. Κρήτη Α' (1912) σ. 375—7 ἐπισημαίνοντας ὅτι τὰ σφζόμενα ἐν Κρήτῃ ἐπώνυμα ἀρχοντοποῦλων δὲν φέρουν οἱ ἀπόγονοί των, ἀλλ' οἱ δουλοπαροικοὶ των κ.ά. Τοῦτον ἀντέγραψεν ὁ Π. Ρεδιάδης γράφων περὶ Μ. Βερνάρδου τοῦ Κρητῆς ΕΕΚΣ Α' (1938) σ. 65—7. Σημειωτέον ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ αἰμν. Ξανθοουδίδης παρεδέχθη ἄλλοτε ὅτι οἱ σημερινοὶ Βαροῦχαι τῆς Κρήτης καὶ Κεφαλληνίας (μεταγεννηθέντες ἐκεῖ περὶ τὸ 1770) εἶναι ἀπόγονοι τῶν εὐγενῶν Βαροῦχων ὅρα Στ. Ξανθοουδίδου, Οἱ ἄρχοντες Βαροῦχαι ὡς φρουδάρχαι (ἀνατίτῳσις ἐκ τῶν Παναθηναίων) ἐν Ἀθήναις 1908 ἐν σ. 30. Ἐκεῖ ἐκλαμβάνεται *contestabile* τις Βαρούχας ὡς εὐγενής, ἐνῶ ἦτο ἀπλοῦς *privilegiato*. Σήμερον εἶτι ὑπάρχουν ἐν Κρήτῃ καὶ Καλέργηδες, Βαροῦχαι (καὶ Βαροῦχάκηδες), Λίτινες (Λίθινοι), Σκορδύληδες, Καφάτοι κ.ά. πολλοὶ φερώνυμοι τῶν εὐγενῶν πημαριούχων τῆς ἐνετοκρατουμένης Κρήτης.

⁴ Κ. Κριτοβουλίδου, Ἀπομνημονεύματα τοῦ περὶ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος τῶν Κρητῶν ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 287 ἐπισημ. πρβλ. καὶ Ἐμμ. Γ. Γεωργιάδου, Γεωγραφία τῆς Κρήτης 1891 σ. 53.

⁵ Ἐν Νάξῳ συναντῶμεν τὸ 1816 Γεράσιμον Σολωμόν παραστατευόμενον ἄγγλον. Πρβλ. Π. Κοντογιάννην, ἐν Ἀθηναίς ΚΘ' (1917) σ. 74 Α' (1918) σ. 85.

⁶ Θεόδωρος Σολωμός γράφει καὶ ἐκδίδει τὸ 1898 ὅμοιους διὰ τὴν Κρήτην στίχους. Πρβλ. Ν. Τομαδάκη, ΕΕΚΣ Α' (1938) σ. 517.

θῶ, βαπτιστικὸν δ' ὄνομα ἐν Κύπρῳ¹. Ἦδη τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα (1080) εἰς χρυσόβουλλον λόγον τοῦ αὐτακράτορος Νικηφόρου Γ' τοῦ Βοτανειάτου περὶ τῆς Μονῆς Βατοπεδίου ἀπαντᾶται ἡ φράσις « κτήμασι τῆς εἰρημένης μονῆς ἦγον τὸ κατὰ τὸ περιθώριον, ὃ τοῦ *Σαλαμᾶ* καλεῖται »².

Κατὰ τὸν λεξικογράφον τῆς ἐνετικῆς διαλέκτου « *Salamon* s. m., Salamone o Sermone, pesce di mare, detto da Linneo Salmo Salar. Questo Pescé si trova ne' mari d'Europa e d'Asia, e alla fine dell' inverno rimonta i fiumi, come il Reno di Germania. A noi perviene salato in barili. »³ Ἐπομένως ὁ σολωμὸς ἰχθύς δὲν ἐφαρρεύετο ἐν Βενετία ἀλλ' ἦτο γνωστὸς ὡς ἀλίπαστον. Εἰς τὸν σολωμὸν αὐτὸν ἐνόμιζον καὶ οἱ ζακύνθιοι *Salomon* ὅτι ὄφειλον τὸ ἐπώνυμον, δι' ὃ καὶ ἐξωγράφησαν τὸν ἰχθύν εἰς τὸ οἰκόσημόν των⁴. Πράγματι ὁμοῦς τὸ ἐν Κρήτῃ οἰκόσημόν των δὲν ἐδείκνυε παράστασιν ἰχθύος.⁵

Ἄλλ' ἐν Κρήτῃ, ἐν Σητεία, ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ τῆς γεννήσεως τῶν *Salamon*, *C. Salamon* ἐκαλεῖτο τὸ *Σαλιμώνειον* ἀκριοτήριον ἄλλο ἀπὸ τὸ *C. Sidero* (Κάβο Σίδερο)⁶ τῆς σήμερον, Κάβο-Πλάκα σήμερον ἀκουόμενον⁷.

Ἡ παλαιότερα περὶ τούτου μαρτυρία εἶναι ἡ τοῦ ἀπ. Λουκᾶ « ὑπεπλευσαμεν τὴν Κρήτην κατὰ *Σαλιμώνην*, μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτὴν ἤλθομεν εἰς τόπον τινὰ καλούμενον Καλοῦς Λιμένας, ὃ ἐγγυὲς ἦν πόλις Λασιαία » (Πράξεις ζζ', 8).

Capo Salamon σημειοῦν καὶ οἱ γνωστοὶ εἰς ἐμὲ χύρται τῆς Ἐνετοκρατίας, ὡς οἱ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος τοῦ *Padre Cosmografo Coronelli*, ὁ τοῦ

¹ Α. Κ. Χ ο ῥ μ η, Βαπτιστικά ὀνόματα, Δ Ι Ε Ε Α' (1892) σ. 349—51, σ. 350.

² Μ ι χ α ἤ λ Γ ο ῦ δ α, Βυζαντικὰ ἔγγραφα τῆς ἐν Ἄθῳ Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου, Ε Ε Β Σ Γ' (1926) σ. 121. Τοῦτο πάντως φαίνεται δύσκολον νὰ ὀφείλεται εἰς *Σαλαρόν* τινα. Τὸ ἐν Κύπρῳ τοπωνύμιον ἢ *Σ α λ α μ ι ο ῦ* ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκεῖ *Σαλαμάδα*, *Σαλαμίνα*. Πηρβλ. Σ. Μ ε ν ἄ ρ δ ο ν, ἐν Ἀθῆνᾶς Ι Η' (1906) σ. 329.

³ G. B o e r i o, Dizionario del Dialetto Veneziano, Venezia 1829, ἐν λέξει.— Κατ' Ἀ γ α θ. Ξ η ρ ο υ ζ ἄ κ η ν, τὸ Ἐμπόριον τῆς Βενετίας μετὰ τῆς Ἀνατολῆς Ε Ε Κ Σ Α' (1938) σ. 32, *salumi* ἐκαλοῦντο ἐνετιστὶ πιστὰ ψάρια ἀλμυρὰ ἐξ Ἐνετίας.

⁴ Le Poète Solomos était-il sain d'esprit? par le dr. S. N. L i b e r a t o, Athènes 1935, ἐν σελ. 3 ἔγχρωμον.

⁵ Τὰ οἰκόσημα τῶν ἐν Κρήτῃ *Salamon* ὄρα παρὰ G. G e r o l a n, Mon. Veneti nell'isola di Creta IV (1932) σ. 280—81 καὶ 292.

⁶ Ἐκ τῆς ἐκεῖ Ἱ. Μονῆς Ἁγίου Ἰσιδώρου, περὶ ἧς μακρὰ συζήτησις διαφορῶν λογίων ἄλλοτε. Πηρβλ. προχείρως Ν. Ἱ. Π α π α δ ἄ κ η: Ὁ Ἅγιος Ἰσιδωρος καὶ ἡ Ἀκρωτηριανὴ περ. Δεήρος Α' (1938) σ. 219—23.

⁷ Captan T. S p a t t, Χάρτης τῆς Κρήτης (1852) κ. ἄ.

Marco Boschini (1655), και ὁ τοῦ *Ortelius* (1572) «C. Salamone, olim Samonium Pro(montorium)».

Εἰς ἐμὲ δὲ θὰ ἐφαίνεται πιθανώτερον ὅτι ὀφείλουν οἱ Salamone τὸ ἐπώνυμον εἰς τὸ ὁμώνυμον ἀκροατήριον ἢ εἰς τὸν παστὸν ἰχθύνα.

Βεβαιότερον ὅμως φαίνεται ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ ἑβραϊκοῦ ὀνόματος *Σολομών*—*Salamon*, οὐδ' εἶναι ἀπίθανον ἢ φέρουσα τὸ ἐπώνυμον οἰκογένεια νὰ ἐξεχρηστιάσθῃ.¹ Ὅτι δ' ἑβραϊκὰ ὀνόματα φέρουν οἰκογένεια χριστιανικαί προχρίστος δεικνύει καὶ ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια *Λευῆ* καὶ τὸ ἐν ἀκροατηρίῳ τῆς Κυδωνίας χωρίον *Ἀρώνι* (ἐκ τοῦ *Ἀαρών*—ης> στ' *Ἀαρώνη*> πτ' *Ἀρώνη*> τ' *Ἀρώνι* οὐδ. καὶ ὁ κάτοικος *Ἀρώνης* καὶ ἐξ αὐτοῦ πάλιν οἰκογέν. ἐπώνυμον). Ὅτι δ' ἐξεφέρετο ὁ Σολομών ἐν Κρήτῃ Σολομῶς (ὡς θὰ ἦτο, κατὰ τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν, ἢ ὀρθότερα γραφῆ ἀποδεικνύει τὸ καὶ σήμερον παροιμιῶδες ἐν Κρήτῃ «ἔ[χ]ει τοῦ Σολομοῦ τὸ νοῦ», ὅπου Σολομῶς εἶναι ὁ σοφὸς Σολομών.²

Β'

Γνωστὸν εἶναι ὅτι πολλοὶ ἠσχολήθησαν ἐν Εὐρώπῃ μὲ τὴν γενεαλογίαν καὶ ἐραυδικὴν καὶ πολλὰ πλάναι εἰσεχώρησαν εἰς τὰς σχετικὰς μελέτας, ἄλλαι ἐκ συμφέροντος τῶν ἀπογόνων, ἐπιθυμούντων ν' ἀναγάγουν τὴν ἑαυτῶν καταγωγὴν εἰς ὅσον ἔνεστιν ἀρχαιοτέραν καὶ ἐνδοξοτέραν οἰκογένειαν, καὶ ἄλλαι ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀναπληρώσεως τῶν — φυσικῶ τῷ λόγῳ — σκοτεινῶν διαλειμμάτων τῆς ἱστορίας, διὰ συναρτήσεων μὴ ἐπιδοκιμαζομένων ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν ἔρευναν.

Οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὴν γενεαλογίαν τοῦ Διονυσίου Σολομοῦ ἔλαβον βεβαίως τὰς σχετικὰς πληροφορίας ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ποιητοῦ. Πρῶτος γράψας δὲ περὶ κρητικῆς καταγωγῆς τῶν Σολομῶν, εἶναι, νομίζω, ὁ *Ἰάκωβος Πολυλάς*³, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν

¹ Τοῦτο ἐπέδειξέ μοι εὐστοχότατα ὁ καθηγητὴς κ. Κουκουλές.

² Περὶ τὸ ἐπ' ἐσχάτων χρονογράφημα τοῦ εἰς λαμπρὰν κρητ. διάλεκτον γράφοντος ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Λ ο υ λ ο υ δ α, ὁ Σολομῶς ἐλ. Βῆμα τοῦ Λαοῦ, Κανὼ 12 Αὐγ. 1938 σ. Λαβ.

³ Διονυσίου Σολομοῦ τὰ εὐρισκόμενα, Κέρκυρα 1859, ἐν σ. γ' τῶν Προλεγομένων. Οἱ πρόγονοί του εἶχαν ἔλθει ἀπὸ τὴν Κρήτη, ταῖς ἀρχαῖς ἐκείνου τοῦ αἰῶνος [ΙΗ']. καὶ ἐσυναριθμῆθησαν εἰς ταῖς σημαντικώτερας οἰκογένειας τοῦ τόπου. Ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς παρούσης μελέτης ὁ Πολυλάς δὲν ἦτο καλῶς πληροφορημένος ἐν προκειμένῳ.

ἐπεκτεινόμενοι ὁ Σπ. Δεβιάζης¹, ὁ Α. Ζώης² μελετηταὶ αὐτῶν τούτων τῶν ὑπαρχόντων ἐν Ζακύνθῳ ἐγγράφων³.

Οὕτω μανθάνομεν ὅτι «ἀρχαῖον ὄνομα ἔφερε *Κεντρόνικος Βαρβολᾶνος* ἐκ Σαλέρνου, πόλεως Μεγάλης Ἑλλάδος ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ» καὶ ὅτι «μετέβη ἐν ἔτει 113 (C) εἰς Ἑνετίαν καὶ κατόκησε τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐνετικῇ πόλει Ἡρακλείᾳ ἢ Νέα πόλει. Μεταξὺ τῶν κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους καὶ μέχρι τῆς 117 ἑκατονταετηρίδος διακριθέντων ἀναφέρεται *Βιδάλις ὁ Γ'* ἐκλεγθεὶς τῷ 963 πατριάρχης τῆς Γράδου, ἕτερός τις *Πέτρος* τοῦνομα ἐκλεγθεὶς τὸ 1026 δόγης τῆς Ἑνετίας καὶ μεταλλάζας εἰς *Σάλαμον* τὸ οικογενειακὸν ὄνομα, τούτου δ' ἐγγόνῃ ἐγένετο ἡ μήτηρ τοῦ ἁγίου Γεράρδου Σαγρέδου, ἐπὶ ἀρετῇ φημιζομένη, καὶ τέλος *Φίλιππος*, ὅστις ἐν ἔτει 1312 συνεισήνεγκε χορήγια ἰκανὰ πρὸς Ἱδρυσιν τῆς ἐν Ἑνετίᾳ εὐεργετικῆς μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀνδρέου καὶ Μάρθας. Τοῦ οἴκου τούτου παραφύας, ἄγνωστον κατὰ τίνα χρόνον, μετεφωτεύθη εἰς Κρήτην»⁴.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἀμάρτυρα ὄντα καὶ ἀναπόδεικτα καὶ ὑποπτα εἶναι καὶ δι' ἐμὲ ἀπαράδεκτα καὶ διὰ τοὺς λόγους οἱ ὅποιοι θὰ προστεθοῦν περαιτέρω. Ἀφορῶσι πιθανότατα εἰς τοὺς Salamon τῆς Ἑνετίας, οικογένειαν ὄντως nobile, δυναμένην ν' ἀνάγῃ ὅσον θέλει ἀπώτερον τὴν ἑαυτῆς καταγωγὴν, καὶ νὰ διαφημίσῃ τὴν προῖστορίαν τῆς ρίζης της, ἀλλ'

¹ Σπυρ. Δεβιάζης, Οἱ πρόγονοι τοῦ Σολωμοῦ, περ. Ἑθνικῆ Ἀγωγή Α' (1898) σ. 56—9. Ἐκεῖ ὁ Δεβιάζης ἀσχολεῖται ἐκτενῶς μὲ τὸν Ἰωάννην-Ἀρσένιον Σολωμόν, μὴ ὄντα πρόγονον τοῦ Ποιητοῦ, ἀναγνωρίζοντα τοὺς τίτλους εὐγενείας του διὰ τῆς ἀπὸ 7 Ἰανουαρίου 1697 διατάγματος του δόγη Alvisè Mocenigo. Τμήματα τοῦ ἐγγράφου τούτου (ἀναδημοσιευθέντος καὶ ἐπὶ τοῦ Ζώη, Πανηγυρ. τεύχος σ. 40—2) μεταφράζει προσθέτων καὶ νέας πληροφορίας (οἷαι αἱ περὶ Ἰωάννου Μάρκου Σολωμοῦ, υἱοῦ Νικολάου, ἐπὶ Ζώη ἐνθ' ἀν. σ. 39—40 γνωσταὶ γινόμεναι) ὁ αὐτὸς Σπ. Δεβιάζης, Οἱ Κρήτες ἐν Ἑπτανήσῳ, περ. Κρητικὸς Ἀστὴρ Γ' (1909) σ. 492α—βα. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐπὶ Α. Χ. Ζώη ἀναδημοσίευσις τοῦ ἐγγράφου γίνεται ἄνευ μνείας τοῦ πρώτου ἐκδότου καὶ ἄνευ διορθώσεως καὶ αὐτῶν τῶν τυπογραφικῶν παραρραμάτων τοῦ Δεβιάζη (πρὸβλ. Κρητικὸν Ἀστὴρα, Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 492β ἐν ὑποσημειώσει).

Τὴν ἐργασίαν τοῦ Δεβιάζη ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὁ Κ. Παλαμάς βιογραφῶν τὸν Ἑθνικὸν Ποιητὴν ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλή, σ. η' (ἐν Ἀθήναις 1901).

² Ζώης, Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 33—52.

³ Ἡ βᾶσις καὶ τῶν δύο πραγματικῶν εἶναι συλλογὴ ἐπισήμων ἐγγράφων ὑπὸ τὸν τίτλον *Sommario degli Attestati del fu Capitan Gio: Marco Salamon*, σφραγισμένη παρὰ τῆ διδ. Ναυᾶ Δημητρίου Λούντζη-Σολωμοῦ, ἦν καὶ ἐγὼ εἶδον τὸ θέρος τοῦ 1936 ἐν Ζακύνθῳ διατρίβων.

⁴ Δεβιάζης, Ἑθνικῆ Ἀγωγή Α' (1898) σ. 56α καὶ Ζώης, Πανηγ. τεύχος σ. 53.

ἢ ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης καταγωγὴ τῶν ἐν Κρήτῃ Salamon δὲν μαρτυρεῖται κατὰ τρόπον ἐπιστημονικῶς ἀξιόπιστον. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι οἱ Ἑνετοὶ ἠθέλουν ν' ἀνάγουν καὶ αὐτῶν τῶν ἀπογόνων τῶν ἐκ Κων/πόλεως ἐλθουσῶν οἰκογενειῶν τῶν ἀρχοντοπούλων τὴν καταγωγὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ἀρχαίαν Ῥωμαὶν ἀκόμη. Ὅπως δὴποτε ἡ πραγματικότης ἠνάγκασε τὸν κυρίαρχον ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι μεσοῦντος τοῦ 15' αἰῶνος εἶχον ἐξελληνισθῆ οἱ τε κρηῖτες καὶ ἑνετοὶ εὐγενεῖς ¹, ὡς ὁμοιολογεῖ εἰς τὴν ἐκθεσὶν τοῦ 1784 ὁ σύγδικος *Giulio de Garzoni* γράφων «*Li nobili cretensi et veneti, hanno la loro origine d'Italia, ma tanto invecchiata ch'essi ancora si possono nominare greci*» ².

Ἡ πρὸ ἐμοῦ ἔργονα ἔδωκε στοιχεῖα πρὸς σχηματισμὸν τοῦ οἰκογενειακοῦ δένδρου τοῦ Ἐθν. Ποιητοῦ, ἀπὸ τοῦ ἐστάτου τῶν Σολωμῶν Δημητρίου († 1883) μέχρι τοῦ κατὰ 1372 ἀπαντωμένου Ἀγγέλου.

Περαιτέρω θὰ προσπαθήσωμεν νὰ συναγάγωμεν τὰς διεσπαρμέναις περὶ Salamon εἰδήσεις καὶ νὰ καθορίσωμεν πόσαι οἰκογένειαι τοιαῦτα συναπτῶνται ἐν Κρήτῃ, ποῦ εἶχον τὰ κτήματά των καὶ τί ἀπέγιναν μετὰ τὴν ἀλώσιν, ἐπὶ πλεόν δὲ ἐκ ποίας ἐξ αὐτῶν κατάγεται ὁ Ζακυνθινὸς οἶκος τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν ψάλτου.

Καὶ πρῶτον ἀπαντῶμεν Salamon ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸν 15' αἰῶνα ἤδη πρῶτον: ὁ Μάρκος Σαλαμὸν ἰδιοκτητῆς πλοῖον ἐφόρτωσεν ἐμπορεύματα τοῦ Νικ. Μπόγου διὰ νὰ τὰ μεταφέρῃ εἰς Ἑνετίαν «1317, Νοεμβρίου 13, Nicolaus Bono mercimonía posuit partim in navi da Cha Zane et partim in navi *Marci Salamon*, pro conducendo ipsa Venecias» ³. Πείθομαι ὅτι τὸ πλοῖον ἦτο μᾶλλον κρητικόν, ἀλλ' ἢ μαρτυρία δὲν θὰ ἦτο ἀσφαλὴς, ἂν ὑπῆρχε μόνη.

«1356 Ἰουνίου 11. Ὁ Μάρκος Σαλαμὸν, ἐνοικιαστής τοῦ χωρίου Βασιλιές ⁴ ἀντὶ ὑπερπύρων 307 ἔτησιος, παραπονεῖται διὰ τὸ ἐπέρογρον μίσθωμα, μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ οὐδὲ τὸ ἥμισυ. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ μισθώματος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ καταβάλῃ καὶ τὸ εἰ-

¹ Περὶ τῶν αἰτίων τοῦ ἐξελληνισμοῦ των ἐξήνεγκον ἤδη τὴν θεωρίαν ὅτι ὀφείλεται αὕτη εἰς τὴν ἐπιβληθεῖσαν τοῖς ὀρθοδόξοις οὐνίαν καὶ τοὺς μικτοὺς γάμους. Ὁρα Ν. Β. Τωμαδάκη, Σλάβοι ἐν Κρήτῃ Ε. Ε. Κ. Σ. Α' (1938) σ. 246 σμ. 1.

² Ἄγαθ. Ξηρουζάκη, Ἡ Βενετοκρατούμενη ἀνατολὴ Κρήτῃ καὶ Ἐπαύνησος . . . μετὰ κριτικοῦ σημειώματος Νίκου Βέη . . . ἐν Ἀθήναις 1934 ἐν σ. 251.

³ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας Α', τεύχος Π, 1933 ἀποφάσεις Μεζονοῦ Συμβουλίου, ἐκδίδοντος Σ. Μ. Θεοτόκη, ἐν σ. 94.

⁴ Οἱ Βασιλιές εἶναι χωρίον τῆς ἐπαρχίας Τερμένου, Ἡρακλείου, τέως Δήμου Ἀρχανῶν. ἔχον κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφήν (1928) 240 κατοίκους.

σόδημα τιμαρίων του ἐν τῇ περρωγῇ Σητείας. Πρὸς τοῦτο αἰτεῖται ὅπως τῷ ἐπιτραπῇ νὰ μεταφέρῃ κατ' ἔτος εἰς Χάνδακα τὸ ἕτερον ἡμισυ τῶν σιτηρῶν τὰ ὁποῖα παράγονται εἰς τὸ τιμάριον του Σητείας, τὰ ὁποῖα, ὡς ἀνέφερον, ἀνέρχονται εἰς 400 περίπου σιτοῦ σίτου καὶ βρώμης»¹.

Περαιτέρω «1361, Μαρτίου 9. Διατάσσεται ἡ ἐξέτασις τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ἀγαπητοῦ Λογιοβάρδα, τοῦ ὁποίου κατεχράσθη δύο τιμάρια (σερβενταρίας) ὁ Ἄγγελος Σαλαμών πατριὸς αὐτοῦ, ὅτε ἦτο ἀκόμη εἰς μικρὰν ἡλικίαν, συμπιπνόντος πρὸς τὴν γνώμην τοῦ συμβουλίου τοῦ δουκὸς καὶ τῶν συμβούλων καὶ τῶν ἀκροατῶν τῶν ἀποφάσεων (auditori ponì)»².

Ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Τράχηλα Σητείας ἀνεγνώσθησαν χαράγματα τοῦ 1499, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ

Hic fuit Maria S. Archontopoula
Marcu[s] Salamon[i]os

ἀναφερόμενον εἰς ἐπισκέπτιας τῆς Μονῆς *Μαρίαν* καὶ τὸν πατέρα της (:) *Μάρκον Σαλαμών*³.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα ἀπαντῶνται οἱ Σολωμοὶ τοῦ περιφήμου μνημείου εἰς Βόιλα Σητείας⁴. Εἰς τὸν δίκλιτον ναὸν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου καὶ εἰς τὸ δυτ. παρεκκλήσιον, εἰς κτιστὸν τάφον, ἀνωθεν τοῦ ὁποίου σχηματίζεται δι' ἀναγλύφου περιθωρίον κόγχη καμαρωτὴ⁵ «ἐν τῷ τυμπάνῳ τῆς ἀψίδος ταύτης εἰκονίζεται ἐφ' ὕψους ἡ Θεοτόκος καθήμενη παιδοφοροῦσα τὸν Χριστὸν ἐπὶ τῶν γονάτων· ἀνωθεν δ' αὐτῆς ἐντὸς δίσκου δύο ἀγγέ-

¹ Ἐνθ' ἀνωτ. τόμος Β' Θεσπίσματα τῆς Βενετικῆς Γερουσίας ἐκδίδοντος Σ. Θεοτόκη τεύχος II 1937, σ. 32. Τὸ ἔγγραφο δημοσιεύεται μόνον ἐν τῇ ἐλληνικῇ ταύτῃ περιλήψει.

² Ἐνθ' ἀνωτ. Β', II σ. 82. Καὶ τοῦτο μόνον ἐν περιλήψει. Ὁ Ἄγγελος Σολωμὸς συμπίπτει μὲ τοὺς Anzolo καὶ Angelo τῶν δύο γενεαλογικῶν δένδρων, χρονολογικῶς τοῦλάχιστον.

³ Μιχ. Καταπότη, Μονὴ Τράχηλα ἢ τῆς Κυρίας Φανερωμένης, περ. Μύσων Α' (1932) σ. 33—7, ἐν σ. 36.

⁴ Τὸ χωρίον Βόιλα ἀνήκει εἰς τὸν Δῆμον Πραισοῦ καὶ ἀπέχει ὀλίγα λεπτὰ τοῦ μεγάλου χωρίου Χαντρᾶ. Μετὰ τὸ 1897 σχεδὸν ἐξέλειπεν. Σημειοῦται ἐν τῷ μεγάλῳ χάρτι τῆς Κρήτης τοῦ Capt. T. Spratt (1852).

⁵ Ἡ περιγραφή ἐπὶ λέξει κατὰ Ξανθοουδίδη, ἐν Ἀθηνᾶς (IE) (1903) σ. 77—9, ὅθεν ἀντιγράφει καὶ ὁ Ἀγγελάκης. Πρβλ. καὶ Giuseppe Gerola, Monumenti Veneti nell'isola di Creta II (1908) σ. 339, ὅπου περιγραφή τῶν τοιχογραφιῶν, ἃς βλέπει ὁ ἀναγνώστης καὶ ἐν πίνακι 17 τοῦ αὐτοῦ τόμου. Πρβλ. αὐτόθι σ. 306 σημ. 1 καὶ 362 σημ. 1. Τὰς ἐπιγραφὰς πρῶτος ἐδημοσίωσεν ὁ Ξανθοουδίδης, Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 77—9 (ἐν σ. 78 πίναξ), εἶτα δ' ὁ G. Gerola μετὰ βελτιώσεων, Ἐνθ' ἀνωτ. IV (1932) ἀριθ. 19 καὶ 20 σ. 592—3.

λων στηθάρια. Καὶ δεξιόθεν μὲν τῆς Θεοτόκου εἰκονίζεται ἀνὴρ ὀδηγῶν πρὸς τὴν Παναγίαν γυναῖκα λευχειμονοῦσαν (τὴν θανοῦσαν σύζυγον;) καὶ χειραγωγοῦσαν παιδίσκη (τὴν θανοῦσαν παιδίσκη Μαρίαν;) ἀριστερὰ δὲ προσέρχονται ἄλλαι γυναῖκες μελανειμονοῦσαι (αἱ συγγενεῖς παθανῶς τῆς θανούσης). Κατωτέρω ἢ ἐξῆς ἐπιγραφή εἰς τέσσαρας λαμβινοὺς τριμέτρους

† Ὁ τύμβε πικρὲ καὶ πολλῶν πόνων γέμο(ν)
 ἔχω σε καὶ βλέπω σε ἐχθρὸν καὶ φίλον.
 Φίλον μὲν ὡς ἔχοντα τοὺς πεφειλμένους
 ἐχθρὸν δὲ ὡς φθείροντα αὐτῶν τ(ὰ) κάλλει¹.

.... Εἰς τὸν συνεχόμενον δυτικὸν τοῖχον, ἄνωθεν τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τοῦ τάφου (τῆς κεφαλῆς τοῦ νεκροῦ) εἶναι εἰκονισμένος ὁ νεκρὸς μικρᾶς κόρης, ἐξηλωμένος ἐπὶ τοῦ νεκρικοῦ κραββάτου ἐν προθέσει, ὅπουθεν τοῦ ὁποῖου πολὺς κόσμος καὶ ἰδίαι γυναῖκες ἴστανται, κοπτόμεναι καὶ ὀλοφυρόμεναι· ἄνωθεν δὲ τῆς παραστάσεως ἢ ἐπιγραφῆς

«*Μαρίας* ἢ θανὴ ἑγγωνος τῆς *Μαρίας*)
 ἐκοιμήθη ἐτῶν Γ', ἡμέρᾳ σαββάτῳ ΑΦΞ'
 σεπτεμβρίου Κ...»²

«Ἀριστερὰ τῆς προηγουμένης εἰκόνης τῆς Παναγίας ἐπὶ μέλανος ἐδάφους, ἀναγινώσκονται, ἐφ' ὕγραῖς ἀμυδροῖς, λευκοῖς γραμμασι»³.

«[αφ]η' Ἀπριλίου κε' ἐκοιμήθη
 Γεώργιος ὁ Σαλαμὸς καὶ δέσσις
Μαρίας τῆς αὐτοῦ ἡς ΚΑΙΜ-Ρ
 Ν Η ΛΟΥ Ε ΧΙ ΡΙΧΣΡ »⁴.

¹ Ἀθηνᾶ ΙΕ' (1903) σ. 78, πίναξ Γ' ἀρ. 4. Τὸ χαριέστατον τοῦτο ἐπίγραμμα θὰ ἠδύνατο οὕτω ν' ἀποδοθῆ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς:

Τάφε πικρὲ, τάφε, πολλοὺς πόνους γεμάτε,
 σὲ παίρνω καὶ σὲ βλέπω καὶ γὰρ ἐχθρὸ καὶ φίλο·
 γὰρ φίλο τί κρατᾷς τοὺς πολυαγαπημένους,
 ἐχθρὸ γιὰτι χαλᾷς, τάφε, τὲς ὁμορφιᾶς των;

Salamon ἀραγὲ τις ἦτο τοῦ ἐπιγράμματος συνθέτης, προσιωπιζόμενος τὸν μετὰ τρεῖς ὀλοκλήρους αἰῶνας Διονύσιον;

² Τὴν ἐπιγραφὴν δημοσιεύω κατὰ Gerola (σ. 592—3) ἐπιφέροντα «Evidente anche la Maria nostra a dieci anni, sulla fine del settembre (il 21 o il 28) del 1560 apparteneva alla stessa famiglia dei Salamón». Ἡ ἐπιγραφή ἐδημοσιεύθη μετὰ παραλλαγὰς ἀπὸ τὸν Ξανθοῦδίδην (σ. 79, Πίναξ Γ' ἀρ. 5, σ. 18), ἰδόντα κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἀντὶ «Σαββάτου» «Τρίτης».

³ Ξανθοῦδίδης, Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 79.

⁴ Gerola, IV, σ. 592.—Ὁ Ξανθοῦδίδης σ. 79 πιθανότεραν θεωρεῖ

Ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης τῶν ἐκ Σητείας Σολομῶν ἐθεωρήθη τὸ πιθανότερον ὅτι κατάγεται ὁ κλάδος τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ¹.

Ὅπωςδήποτε τῆς αὐτῆς οἰκογενείας φαίνονται οἱ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος καταγραφόμενοι τμηματικοὶ Σητείας, ἐμφανισθέντες κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς καβαλαρίας Σητείας τὸ 1582 ἔτος:

Messer *Zuane Salamon* de Mes. Piero
Piero » de ser Zuane
Marco Salomon » * * *

οἵτινες ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συντηροῦν ἀνὰ ἓνα ἵππον², ὄντες μεταξὺ τῶν συγγενεῖς (Ἰωάννης υἱὸς Πέτρου καὶ οἱ υἱοὶ του Πέτρος καὶ Μᾶρκος).

Δὲν γνωρίζομεν ἂν μεταξὺ τῶν παρουσιασθέντων κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς καβαλαρίας τοῦ Χάνδακος ἐπῆρχον Salamon καὶ ποιοὶ, ἀφοῦ ὁ Καστροφύλακας μόνον τῶν τῆς Σητείας κατέγραψε λεπτομερῶς τὰ ὀνόματα. Κατέγραψεν ὁμοῦς ὁ αὐτὸς λογιστὴς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τμηματοῦχος Χάνδακος (1583) καὶ ἐσημείωσε:

«Candia anime di nobili et feudati:

Messer *Marco Salamon* fo de messer Marin

» *Anzolo* » » » » *Zuane*»³.

Δυνάμεθ' ἀκόμη νὰ προσθέσωμεν Salamon τινες κρήτας εἰς τοὺς ἤδη σημειωθέντας. Ὁ εἰς ἐπροτάθη διὰ τὴν ἐπισκοπὴν Ἀρκαδίας «1409 indict. II die 14 Martii. Infrascripti fuerunt se scribi ad probam Episcopatus Arcadiae Insulae Cretae [1) . . . 2)] Ven. V. Fr. *Thomas Salamon* s. Micaelis Ord. Praedicatorum, Magister Philosophiae»⁴.

τὴν χρονολογίαν τῆς ἐπιγραφῆς ὡς τοῦ ἔτους 7018 (=1510), ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἤδη ἀπίθανον, τῆς ἀραβικῆς ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως χρονολογίας οὐσης ἀπὸ μακροῦ ἐν χρήσει ἐν Κρήτῃ. Ἄλλως τε εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιγραφὴν ἢ χρονολογία ΔΦΞ' εἶναι μὲν μ' ἑλληνικὰ γράμματα ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀπὸ κτίσεως κόσμου.

¹ Οἱ Διανουδάκης, Ἀγγελάκης κ. ἄ. θεωροῦν τὸ πρᾶγμα (ἐνθ' ἄνωτ.) ἀσφαλές. Προηγουμένως ὁ Ξανθοῦδίδης (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 80) θεωρεῖ τὸ πρᾶγμα «ἀβέβαιον».

² Οὗτοι καταγράφονται κατὰ τὸ ἐν τῷ ΙΑΚ (=Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Κρήτης) ὑπάρχοντι ἀντιγράφῳ ἐν carta 136 τῆς Descrizione di Candia (1583) τοῦ P. Castrofilarca. Τὸ σχετικὸν τμήμα ἐνεστιτὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Μιχ. Καταπότη, P. Castrofilarca περὶ Σητείας, περ. Μύσων·Β' (1933) σ. 251, ἑλληνιστὶ δ' ἐπὶ Ἀγαθ. Ξηροῦχάκη, Ἱστορικὰ σημεῖωματα καὶ Στατιστικαὶ πληροφορίες Κρήτης κατὰ τὸν Καστροφύλακα, περ. Κρητικὰ Α' (1933) σ. 123.

³ Carta 91 τοῦ ἐν τῷ ΙΑΚ χειροφ. Περβλ. καὶ Ἀγαθ. Ξηροῦχάκη, Ἡ Βενετοκρατουμένη Ἀνατολή σ. 41.

⁴ Flaminius Cornelius, Creta Sacra, Venetiis 1755 II σ. 130.

Μετὰ δύο καὶ ἡμισυ αἰῶνας δρᾷ ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Κοῦς *Jacopo Salamon* γεννηθεὶς τὸ 1626 ἐν Χάνδακι «nobili Salamoniiorum colonio genere», γενόμενος εἶτα δομινικανὸς μοναχὸς καὶ μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων ἀποδημήσας εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου — ἐν Πατανίῳ — ἐσπούδασε καὶ ἐγένετο διαπρεπὴς θεολόγος καὶ ἐπιγραφολόγος¹.

Φραγκίσκος Σαλομῶν, νοτάριος Χάνδακος κατὰ τὰ ἔτη 1601—1632 περιλαμβάνεται εἰς πέντε Κρητῶν συμβολαιογράφων τῆς Ἑνετοκρατίας, ὧν τὰ ἀρχεῖα ἐσώθησαν ἐν τῷ Archivio Notarile τῆς Ἑνετίας². Τὰ σωθέντα τῶν συμβολαίων τοῦ ἔχουν γραφῇ ἰταλιστί, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ὁ νοτάριος αὗτος ἦτο ἰταλὸς καὶ ἠγνόει τὴν ἐλληνικὴν, ἀφοῦ καὶ ἄλλοι συναδελφοὶ τοῦ Ἕλληνας ἔγραφον καὶ ἰταλιστί ἢ μόνον ἰταλιστί.

Ἄπλως ἀναφέρονται, ἀνευ ἄλλων εἰδήσεων, οἱ *Νικόλαος Salamon* (ἀνεψιὸς τοῦ *Μάρκου avogador de Comun* 1580), ὡς ἀσχολούμενος μὲ τὰ γράμματα, *Χριστόφορος* τις ἱερεὺς καὶ *Νικόλαος*, *Ἀντώνιος*, *Ἰάκωβος* μοναχοί³. Περὶ τοῦ Ἰακώβου τούτου δὲν γνωρίζομεν ἂν ταυτίζεται μὲ τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα δομινικανὸν ἐπιγραφολόγον· τοῦτο ὁμοίως εἶναι τὸ πιθανώτερον.

Ἐὰν τέλος ὁ *Michiel Angelo Salamone*, περὶ οὗ εὐφρασιζομένου ἐν *Ζάρα*, γίνεται λόγος ὡς ἐφευρέτου δηλητηρίου δυναμένου νὰ καταστρέψῃ τὸν ἐν Κρήτῃ τουρκικὸν στόλον (1650—51)⁴, εἶναι τῶν κρητικῶν οἰκογενειῶν *Salamon* γόνος, ἄγνωστον.

Γ'

Γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὴν ἐν Κρήτῃ ἑνετοκρατίαν οἱ εὐγενεῖς ἦσαν τριῶν εἰδῶν:

1) Οἱ εὐγενεῖς τῆς μητροπόλεως, οἱ ἀποστελλόμενοι ὡς δοῦκες, ῥέκτωρες, σύμβουλοι, προνοηταὶ καὶ ταμίαι καὶ εἰς ἄλλα τινὰ εἰδικὰ λειτουργήματα στρατιωτικὰ χρησιμοποιούμενοι, ἅτινα καὶ ἐξήσζον ἐπὶ τῇ

¹ N. Comneni Paradoroli, *Historia Gymnasii Patavini, Venetiis* 1726 Π σ. 230.—K. N. Σάθας, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία* Ἀθ. 1868 σ. 237 καὶ Σ τ έ φ. Σανθουδίδης, *Χριστ. Ἐπιγραφαὶ τῆς Κρήτης Ἀθηνᾶς* 1Ε' (1903) σ. 80. Παβλ. καὶ G. Gerola, *Mon. Veneti* IV, σ. 592.

² A. X. Ζώης, *Πανηγ. τεύχος* σ. 42, ἀντλῶν τοῦτο ἐκ τῶν *Sommario degli Attestati κλπ.*

³ Σπυρίδωνος Μ. Θεοτόκη, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἔρευναν τῶν μνημείων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς Κρήτης ἐν τῷ Κρητικῷ ἀρχεῖῳ τοῦ Βενετικῶν Κράτους ἐν Κερκύρα* [1926] 4ο σ. 99, ἐν σ. 83.

⁴ *Secrets d'Etat de Venise par Vladimir Lamanskiy, Saint-Petersburg*, 1884, ἐν σ. 129, 139, 140.

βάσει διατάγματος (capitularium) ἐφ' ὄρισμένον χρόνον, οἱ πολιτικοί, δι-
 ετιάν ἢ τριετιάν. Οὗτοι ἐπαναλαμβάνοντες εἰς τὴν Μητρόπολιν εἶχον πάλιν
 τὰ δικαιώματά των ἐν ταῖς συμβουλίαις καὶ ταῖς ἀρχαῖς τοῦ κέντρου.
 Τὰ δ' ἀξιώματα, ἅτινα οἱ εὐγενεῖς οὗτοι ἐνέμοντο καὶ ἐξήσκουν δὲν ἐδί-
 δοντο ποτὲ εἰς Ἰταλοὺς ἔχοντας τὰς δύο ἐπομένας εὐγενείας. Τοσαύτην δὲ
 σημασίαν ἔσχεν ὁ περιορισμὸς, ὥστε εἰς αὐτὸν ὀφείλεται κατὰ μέγα μέ-
 ρος ἢ κατὰ τῆς Μητροπόλεως κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1363 (Δημοκρα-
 τία τοῦ Ἁγίου Τίτου), ἔργον τῆς μὴ ἀρκομένης εἰς τὰς καστελλανίας ἐν-
 τοπίου ἀριστοκρατίας. Εἰς μόνον κρητικὸς οἶκος ἠξιώθη τῆς ἐγγραφῆς εἰς
 τοὺς εὐγενεῖς τῆς Μητροπόλεως, ὁ τοῦ Ἀλεξίου Καλέργη, ὁ ἀποβὰς τὸ
 στήριγμα τῶν τυράγγων ἐν Κρήτῃ.

2) Οἱ ἐνετοὶ εὐγενεῖς τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης (nobili veneti del
 Regno di Candia) οἱ καὶ ἀποτελοῦντες τὸ μέγα Συμβούλιον ἐν τῇ νήσῳ,
 οἱ περισσότεροὶ Ἰταλοὶ, ἀλλὰ καὶ τινες ἐκ τῶν ἀρχοντοπούλων καταγόμε-
 νοι. Οὐδὲν δηλαδὴ ἐσήμαινεν ὁ χαρακτηρισμὸς nobile veneto ὡς πρὸς
 τὴν ἔθνικὴν καταγωγὴν τῶν εὐγενῶν τούτων τιμαριούχων, τῶν νεμομέ-
 νων τὰ μεγαλύτερα φέουδα καὶ τὰ πρωτεύοντα τῶν ὑπολειπομένων ἀξι-
 ωμάτων τῆς πολιτείας, καὶ

3) Οἱ κρητῆς εὐγενεῖς τοῦ βασιλείου Κρήτης (nobili cretesi del Re-
 gno di Candia), οἱ πολλοὶ καταγόμενοι ἐκ τῶν φεουδαρχικῶν βυζαντια-
 κῶν οἰκογενειῶν τῆς Κρήτης, μετὰ γενναίαν δ' ἀντίστασιν τῶν πρώτων
 τῆς ἐνετοκρατίας αἰώνων ἐπιτυχόντες τὴν κατοχὴν δευτερευόντων καὶ
 μικροτέρων τιμαριῶν, καὶ τὸ δικαίωμα ἐπὶ δευτερευουσῶν θέσεων τῆς
 πολιτείας, ὅσας δὲν ἐνέμοντο οἱ nobili veneti. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ἀνή-
 κουν καὶ πολλοὶ Ἰταλοὶ τὴν καταγωγὴν, τέκνα καὶ ἀπόγονοι τῆς Ἐνετίας,
 ἀποικισθέντες εἰς Κρήτην, ἢ αὐτῶν τούτων τῶν nobili veneti τοῦ Βασι-
 λείου τῆς Κρήτης.

Διὰ νὰ ἔχη τις συμπεπληρωμένην τὴν εἰκόνα, πρέπει νὰ προσθέσῃ
 τοὺς ἀρχοντοφωμίλους ἢ χαρισμένους (=privilegiati, graziati) λεγομέ-
 νους, προνομιούχων τάξιν ἄνευ φεούδων μὲν, ἀλλὰ στρατευομένην χωρὶς
 νὰ ἀγγαρεύηται καὶ μετέχη τῶν βασιῶν ὑποχρεώσεων τῶν παροίκων
 (villani), καὶ τὰς ποικίλας ὑποχρεώσεις τῶν ἐμπόρων καὶ πολιτῶν τῶν
 ἀποτελούντων ἀστικὴν τινα ἑποτυπώδη τάξιν, περιορισμένων ὑποχρεώ-
 σεων καὶ δικαιωμάτων¹.

Ἐὰν τ' ἀνωτέρω ληφθῶν καλῶς ὑπ' ὄψιν, ἀποκλείεται ἡ ὑπόθεσις
 ὅτι ὁ ἐν Κρήτῃ οἶκος τῶν Σαλαμῶν προέρχεται ἐκ μεταφύτευσεως αὐ-
 τῆς ταύτης τῆς μητροπολιτικῆς οἰκογενείας, διὰ παραμονῆς πρὸς τῶν
 ὑπηρετησάντων ἐν Κρήτῃ εὐγενῶν τῆς Μητροπόλεως Salamon. Ἄλλωςτε

¹ Περὶ βλ. προχείρως Ξηροουζάκη, "Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 50—1.

ὁ γνωστός ἡμῖν δοῦκας τῆς Κρήτης, 1830ς κατὰ σειράν, *Nicolaus Salamoni* (1580—2)¹, διαδεχθεὶς τὸν Ἐρμόλαον Τρεπολον καὶ ἀντικατασταθεὶς διὰ τοῦ Νικολάου Δονάτου, εἶναι πολὺ μεταγενέστερος τῶν σημειωθέντων ἤδη Σαλωμῶν ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰώνων.

Ἀπεναντίας ἐκ τοῦ πολιτικῶν Χρονικοῦ τοῦ *Trivan*² γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα μία τῶν 32 οἰκογενειῶν τοῦ Χάνδακος τῶν ἐχουσῶν τὴν *nobilitatem venetiam* ἦτο καὶ ἡ τῶν *Salamon*. Ἀντιθέτως δ' οὔτε εἰς τὴν Σητερίαν οὔτε εἰς Ρέθυμνον, οὔτε εἰς Χανιὰ ὑπῆρχον *nobili veneti Salamon*³.

Εἰς τὴν οἰκογενεῖαν ταύτην ἀνήκεν ἀναμφιβόλως ὁ προσημειωθεὶς Ἰάκωβος Σαλαμόν, θεολόγος καὶ δυτικὸς μοναχός.

Τοῦτο μόνον τὸ παράδοξον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνεξήγητον συμβαίνει, ὅτι ὁρθόδοξος φαίνεται ὁ ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης καὶ διαφορετικῶν πηγῶν γνωστικόμενος *Antonio Salamon*, ὅστις τὴν 20 Αὐγούστου 1669 μέλος τοῦ *Magior Consiglio di Candia* ὄν, δὲν ἐδέχθη τὰς προτάσεις τοῦ Μ. Βεζύρου περὶ παραμονῆς ἐν Κρήτῃ μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς πρωτενοῦσης, ὅπως ἄλλωστε ὀλόκληρον τὸ Μέγα τοῦτο τοῦ Χάνδακος Συμβούλιον διὰ 45 ψήφων⁴. Περιέργως ἔχομεν καὶ μεταγενεστέραν περὶ τοῦ Ἀντωνίου Σολομοῦ τούτου εἰδησιν, ἐξ ἑπτανησιακοῦ ἐγγράφου. Τὴν 2 Αὐγούστου 1684 εὐρισκόμενος ἐν Κρήτῃ ἐκλέγεται ἐπίτροπος τοῦ πρῶην Κισάμου Φιλοθέου Παγᾶ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιοματίων του κατὰ τοῦ πρῶην Κρήτης Νικηφόρου Σκωτάκη⁵.

Υἱὸς τοῦ εὐγενοῦς τούτου Ἀντωνίου καὶ τῆς Ἀρτέμιδος Μαυρικίου, εὐγενοῦς Κρήσης, φαίνεται ὁ γνωστός ἡμῖν Ἰωάννης - Ἀρσένιος, ὁ δι' ἀναφορᾶς του τοῦ 1697 ἔτος ζητήσας ἀπὸ τὸν προβλεπτὴν Ζακύνθου τὴν ἀνανέωσιν τῶν οἰκογενειακῶν του τίτλων⁶, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη τιμηθῆ διὰ

¹ Fl. Cornelius. *Creta Sacra* II σ. 431.

² Περὶ τῶν ἐν τῷ Χρονικῷ τούτῳ (οὐ ἀντίγραφον ἔχομεν ἐν τῷ ΙΑΚ) περιλαμβανομένων, τῆς ἀξίας των καὶ τῆς χρησιμοποιήσεώς του ὑπὸ τοῦ Σπ. Ζαμπελίου ὄρα Ν. Β. Τομαδάκη. Ἀντωνίου Τριβάν διηγήσεις περὶ Κρήτης. περ. Νέα Ἑστία ΙΒ' (1932) σ. 846—52.

³ σ. 14—5 τοῦ χειροφ. ΙΑΚ.

⁴ σ. 106 τοῦ αὐτοῦ χειροφ. Περὶλ. καὶ Ernst Gerland, *Histoire de la noblesse crétoise au moyen âge*, Paris 1907 σ. 213.

⁵ Ζώης περ. Χριστ. Κρήτη Α' (1912) σ. 508. Περιέργως εἶναι ἡ ἐπιστολὴ εὐγενοῦς ἐνετοῦ εἰς Κρήτην, δι' ἡμᾶς μὴ δυναμένους νὰ τὴν ἀιτιστολογήσωμεν.

Καὶ ὁ Φιλόθεος Παγᾶς καὶ ὁ Νικηφόρος Σκωτάκης ἐγένοντο, ἐπίσκοπος ὁ εἰς καὶ μητροπολίτης ὁ ἄλλος, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης ἐπὶ τῶν Τούρκων. Ὁρα τὰ σημειωθέντα ὑπ' ἐμοῦ σχετικῶς ἐν ΕΕΒΣ Ι' (1933) ἐν σ. 197—8 καὶ 223.

⁶ Ζώης, "Ἐνθ' ἀν. σ. 40.

τοῦ τίτλου τοῦ εὐγενοῦς καὶ κόμιστος Μονεμβασίας διὰ τοῦ ἀπὸ 7 Ἰανουαρίου 1697 δουκικοῦ διατάγματος¹. Ἐκεῖ ἀναγινώσκουμεν ὅτι «*La famiglia del fedel Gio. Arsenio Salamon, che tra quelle di Candia vanta illustri natali e distinte e speciose benemerenze ...*».

Ἄν ἔτυχε καὶ ἀναγνωρίσεως τῶν κρητικῶν του τίτλων ὁ μαχητὴς οὗτος ἀγνοεῖται. Πάντως εἶναι ἀσχετος πρὸς τοὺς προγόνους τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ καὶ κακῶς ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν. Ἐπίσης κακῶς συνήχθη τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Salamon τῆς Ζακύνθου ἐπέρασαν εἰς τὴν νῆσον, ἀφοῦ ἔμειναν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ ἀμεσώτεροι πρόγονοι τοῦ Ποιητοῦ ἐνεγράφησαν μεταξὺ τῶν τιμαριούχων τῆς Ζακύνθου ἀπὸ τοῦ 1670².

Καὶ αὐτὰ μὲν περὶ τῶν nobili veneti Salamon.

Ἄλλὰ τὸ Χρονικὸν τοῦ *Trivan* πληροφορεῖ ἡμᾶς περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ οἰκογενείας *cittadini* Salamon ἐκ τῶν ἐκπεσοουσῶν τῆς εὐγενείας. Που ὑπῆρχεν ἡ οἰκογένεια αὕτη, ἐν Χάνδακι ἢ Σητεῖα δὲν λέγει³. Εὐλογώτερον εἶναι νὰ πιστεύσωμεν τοὺς ἐν Σητεῖα μᾶλλον Salamon, τοὺς ὁποίους αἰῶνα περίπου προηγουμένως εὔρομεν κατέχοντας οὐχὶ φέουδον ἀλλ' ἀπλὴν *serventariam*. Εἰς τοῦτο ἐνισχυόμεθα καὶ ἐκ τῶν γνωστῶν ἡμῖν ὡς ἐγγραφέντων μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κρήτης (1670) εἰς τὸ *Libro d'oro* τῆς Ζακύνθου Νικολάου Σαλαμόν, υἱοῦ Φραγκίσκου καὶ Πέτρου Σαλαμόν, υἱοῦ Μάρκου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ ἀνωτέρου Φραγκίσκου. Οὗτοι ἦσαν οὐχὶ εὐγενεῖς, ὡς καταγράφονται αἱλαὶ οἰκογένειαι (nobili), οἵαι τῶν Μελισσηνῶν, Κορνέο, Σαργέδων κ. ἄ. ἀλλ' ἀπλῶς τιμαριούχοι (*feudati*)⁴.

Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἄμεσος ἀπόγονος τῶν δύο τούτων Σολωμῶν ὁ Ἐθνικὸς Ποιητὴς, ἀλλ' εἶναι δισέγγονος τοῦ Φραγκίσκου Σαλαμόν, πατρὸς τοῦ Νικολάου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Πέτρου.

Ὅτι καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Ποιητοῦ ἐδικαιούτο τὴν *nobilitatem creten-*

¹ Δεβιάξης, Ἐθνικὴ Ἀγωγή ἐνθ' ἀνωτ. σ. 57α—58α.— Ζώης, Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 40—2.

² Ζώης, Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 36. Σημειώτεον ὅτι οἱ Νικόλαος καὶ Σπυρίδων Σολωμός, ζητοῦντες τὴν ἀναγνώρισιν τῶν προγονικῶν τῶν προνομίων κατὰ Μάρτιον 1785, ἀνέφερον ὅτι «*Godevano gli ascendenti di noi oltre il freggio distinto d' antica originaria nobiltà nel Regno di Candia, l'onorifica marca ancora del feudale vassallaggio, col possesso d'una feudale Contea, posta nel regno medesimo*» (ἴδε Ζώης, Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 42—3). Δὲν ὦριζον δηλαδὴ τὸν τόπον ὅπου ἐπῆρχε τό, κατ' αὐτοὺς, προγονικὸν φέουδον. Ἦσαν δ' οὗτοι ὁ πατὴρ καὶ ὁ ἐκ πατρὸς θεῖος τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ.

³ σ. 21 τοῦ χειροφου.

⁴ Ζώης, Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 37—8, καὶ ἐν ΕΕΚΣ Α' (1938) σ. 293.

sem ανεγνωρίσθη πολὺ ἀργότερον. Εἰς τὴν ἀναφοράν τοῦ Νικολάου (πατρὸς τοῦ Ἐθν. Ποιητοῦ) καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τῶν Σπυρίδωνος Salamon ἀπὸ 9 Μαρτίου 1785 σημειοῦται «dell'avo nostro Francesco, che fù governatore! del Regno di Candia ed un altro Francesco, che fù ne' tempi anteriori Segretario Ducale nel Regno medesimo...»¹.

Μία ἀκόμη ἀπόδειξις ὅτι ἐν Κρήτῃ οἱ Salamon οὗτοι δὲν ἦσαν nobili cretensi εἶναι καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ δουρικοῦ γραμματέως ὅπερ ἔλαβεν ὁ πρόγονός των Φραγκίσκος Σολωμός. Γνωστὸν εἶναι ὅτι τὰ ἀξιώματα ταῦτα τὰ γραφειοκρατικὰ κατελαμβάνοντο μόνον ἐπὶ ἀστών, οἵτινες ἔδιδον καὶ ταῦς Καγγελαρίας τοῦ Κράτους.

Ὑπενθυμίζω ἀκόμη εἶδησιν ἐλάχιστα γενομένην γνωστήν, περὶ τῆς Κρήσης προμάχης τοῦ Ἐθν. Ποιητοῦ Ἀνεζήνας ὀνόματι, συζύγου τοῦ Φραγκίσκου Σολωμοῦ, υἱοῦ Μάρκου.

Ἐδημοσιεύθη² πρὸ διετίας ἡ διαθήκη της συνταχθεῖσα ἐν Ζακύνθῳ τὴν 15 Μαρτίου 1676, ἐν ἣ ἡ «γυνὴ τοῦ ἰλλοῦστρε ἀφέντη Φραγκίσκο Σολωμό ἀπὸ τὸ Κάστρο τῆς Κρήτης... ἀφήνω ντόπο τοῦ θανάτου μου... καὶ τὸ ἀγαπημένο μου παιδί ὀνόματι Νικολάκης καὶ διατὶ λείπει ὁ ἀνωθέ μου ἄνδρας εἰς τὴν Βενετία καὶ τὸ ἀνωθέ μου παιδί εὐρίσκεται στὴ μπαρμπάρια σκλάβος»³.

Παρατηρῶ πρῶτον ὅτι οὐχὶ νόμιπε ἀλλ' ἰλλοῦστρε, ἀποκαλεῖ τὸν σύζυγόν της Φραγκίσκον ἢ Ἀνεζήνα καὶ ὁ γράφας καὶ εἰδὸς νοδάρος. Εἶτα ὅτι ἡ γνῶσις τῆς εἰδήσεως ταύτης καθιστᾷ ἀδιάσειστον τὴν βεβαιότητα ὅτι οἱ ἄμεσοι πρόγονοι τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὸ [Μεγάλο] Κάστρο τῆς Κρήτης (Χάνδακα) καὶ οὐχὶ τὴν Σητεῖαν. Πιθανῶς βεβαίως νὰ κατήγοντο ἐκ τῶν ἐν τῇ Σητεῖα συναντωμένων μέχρι τοῦ 16 αἰῶνος ὑπερμεσοῦντος, πάντως ὅμως ἡ βεβαίωσις τῆς Ἀνεζήνας «ἀπὸ τὸ Κάστρο» αἶρει πᾶσαν ὑπόθεσιν περὶ προσωρινῆς διαμονῆς τῶν ἐκ Σητείας Σολωμῶν, μετὰ τὴν κατὰ τὸν ἐνετοτοπουρικὸν πόλεμον καταστροφὴν τῆς Σητείας, εἰς Χάνδακα⁴. Τοῦτο ἄλλως τε ἔρχεται νὰ ἐπιχυρώσῃ ἀδείασιστον γεγονός, ἡ ὑπαρξὶς γνωστοτιῆς μὲν, μικρᾶς ὅμως οἰκίας

¹ Ἡ κακῶς ἀνεγνόσθη governatore ἢ οἱ ἀπόγονοι δὲν ἐνθυμοῦνται καὶ δὲν σημειοῦνουν σαφῶς τὸ ἀξίωμα ἔχονεν ὁ κάππος των.

² Ζώης, Πανηγ. τεύχος, σ. 43.

³ Α. Χ. Ζώης, «Περὶ τῶν Ἐθνικῶν ποιητῶν Διονυσίου Σολωμῶν. Second Annual Masquerade Ball et Entertainment of the Pan-Zakynthian Brotherhood of New York 1936, ἐν φύλλοις 2α, 3α, 4α, τοῦ ἐλάχιστα γνωσθέντος ἐν Ἑλλάδι λευκώματος τούτου.

⁴ Περὶ τῶν περιπετειῶν καὶ τῆς ἐξαγορᾶς τοῦ Νικολάου Σολωμοῦ τούτου ὄρα Ζώην, Πανηγ. τεύχος σ. 38—9.

⁵ Ἀγγελάκης, Ἐνθ' ἀν. σ. 64.

τοῦ Νικολάου Σολωμοῦ (θεῖον ἐκ πάππου τοῦ Ἐθν. Ποιητοῦ) ἐν Χάνδακι, περὶ ἧς διαλαμβάνει λίαν ἐνδιαφέρον τορζικὸν ἐγγραφοῦν, τὴν μετάφρασιν τοῦ ὁποῖου ὀφείλω εἰς τὴν φιλικὴν συνδρομὴν τοῦ κ. Νικολάου Σταυρινίδου, μεταφραστοῦ τοῦ Δήμου Ἡρακλείου¹.

Διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου παραχωρεῖται ὁ ἐν Χάνδακι ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Τριμάρτυρος πρὸς ἀνέγερσιν τεμένους ὀθωμανικοῦ καὶ πλουτίζεται δι' ἐκχωρήσεως ὡς βακοφρικῶν διαφόρων κτημάτων ἀλλοῦ καὶ ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς «Κεῖ· Ἀγιασμένης» (;), μεταξὺ τῶν ὁποίων «κεῖται μία οἰκία πασιγώστος μετ' τὴν ἀγομασίαν οἰκία Νικόλα Σαλαμών, ἔχουσα οἰκόπεδον μῆκους δέκα τεσσάρων καὶ πλάτους ὀκτὼ πήχεων, μεθ' ἑνὸς ἐν καλῇ καταστάσει κατὰστάματος, μιᾶς ἐν καλῇ καταστάσει ἀποθήκης καὶ ἐνὸς ἐρειπωμένου ἀνωγίου διαματίου».

Τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Κρήτην δὲν εἶναι βεβαίως πλήρες, οὐδ' εἶναι εὐκόλον νὰ συμπληρωθῇ, διαχωρίζονται ὁμοῦ διὰ τῆς παρουσίας μελέτης πολλαὶ ἀμφισβητήσεις καὶ ἔρχονται εἰς φῶς διεσπαρμένα εἰδήσεις καὶ τινες νέαι. Θὰ ἦτο λοιπὸν παράλειψις ἢ μὴ περαιτέρω δημοσιεῦσις τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου τῆς οἰκογενείας Salomon Χάνδακος τῆς ἐχούσης τὴν nobilitatem venetam, σχηματισθέντος καὶ ἐξ ἄλλων καὶ πενιχρῶν τινῶν εἰδήσεων τοῦ Καστροφύλακα, κυρίως ὁμοῦ ἐκ τοῦ περαιτέρω δημοσιευομένου αὐτουσίου ἰταλικοῦ δοκουμέντου ἐκ τοῦ «Cronaca delle nobili famiglie Venete che abitano il Regno di Candia, o mandate in colonia, o capitate in altre occasioni fino ache quel Regno passò sotto il dominio dei Turchi»².

Ὅτι δὲ ἡ οἰκογένεια αὕτη δὲν εἶναι ἡ ἰδίᾳ τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ, δείκνυται ἐκ τῶν διαφορῶν τῶν δύο γενεαλογικῶν δένδρων. Ἡ τοιαύτη

¹ Καὶ ἐντεῦθεν ὀφείλω νὰ εὐχαριστήσω τὸν φιλότιμον τοῦτον μελετητὴν τῆς ἱστορίας, διασώσαντα πλῆθος τουρζικῶν ἐγγράφων τοῦ 12' αἰῶνος λήγοντος διὰ μετάφρασεως, ὧν τὴν ἔκδοσιν ἀναμένομεν πάντοτε.

² Τὸ χειρῶν περιγραφή παρ' ἡμῖν τὸ πρῶτον ὑπὸ Σπυριδωνοῦ Μ. Θεοτόκη. Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐν Βενετίᾳ κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῆς VI καὶ VII ἰταλικῆς σειρᾶς, περ. Ἑλληνικά Γ' (1930) σ. 349-50. Ἐκεῖ ἐσημειώθη, ἀγνοῶ πόθεν συμπερανθέν, ὅτι αἱ περιγραφόμεναι οἰκογένειαι ἀπόκησαν ἐξ Ἐνετίας εἰς Κρήτην, εἰτα δὲ ἐπέστρεψαν εἰς Ἐνετίαν. Γενεαλογοῦνται μέχρι τοῦ 1625. Αἱ οἰκογένειαι αὗται ἐπέστρεψαν μέχρι τοῦ 1630. Γεγονός εἶναι ὅτι ἐν τῷ δημοσιευμένῳ τμήματι γίνεται λόγος περὶ φονευθέντος τὸ 1648 ἔτος Ἰωάννου Μάρκου, κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Χάνδακος.

Τὸ δημοσιευόμενον ἀντίγραφον ἐλήφθη πρὸ ἐτῶν τῇ φροντίδι τοῦ τότε ἀρχμ. νῦν δ' ἐπισκόπου Κυθωνίας καὶ Ἀποκορώνου κυρίου Βαγαθαγγέλου Ξηροχάκη, γνωστοῦ μελετητοῦ τῶν τῆς ἔνετοκρατίας, τὸν ὁποῖον καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστοῦμεν. Τὸ χειρῶν τοῦτο ὑπαινίσσεται προδήλως ὁ Νίκος Βέης λέγων ὅτι

ὅμως παραβολὴ δεικνύει καὶ τὴν ἀποτέραν συγγένειαν τῶν δύο τούτων κλάδων, προκύπτουσιν ἐκ τῆς ταυτότητος τῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων Μάρκος, Ἄγγελος, Ἰωάννης καὶ Νικόλαος, καὶ τῶν δύο πρώτων ὀνομάτων ἀμφοτέρων τῶν γενεαλογικῶν δένδρων (Anzolo-Zuane, Angelo-Zannachi).

Πότε ἀραγε διασπασθῆσαν οἱ ἐν Κρήτῃ Salamon εἰς τοὺς δύο κερωρισμένους κλάδους; Ποῖος ὁ ἀρχαιότερος ἐξ αὐτῶν;

Ἐκ τῶν γενεαλογικῶν δένδρων φαίνεται ὅτι ὁ τῶν Salamon feudati ἀνήγε τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ΙΑ', αἰῶνα, ἐγνώριζε τὸν Ἄγγελον Salamon ζήσαντα τὸ 1372. Ὁ τῶν Salamon nobili veneti ἀνήγε καὶ αὐτὸς τὴν ἀρχὴν εἰς Ἄγγελον Salamon τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἀχρονολόγητον. Ἡ σταθεροτέρα πάντως ἐκ τῶν παλαιότερων εἰδήσεων εἶναι ἡ ἀφορωσα εἰς τὸν Μάρκον (1374) ἔχοντα φέουδον ἐν Σητείας καὶ ἐνοικιάζοντα τὸ χωρίον Βασιλιές τῶν Τεμένους. Δι' αὐτό, μέχρι τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου, ἀρχαιότερον θεωροῦμεν τὸν οἶκον τῆς Σητείας. Ὁ δὲ σεισμὸς τοῦ 1508, ὁ ἐρημώσας τὴν πόλιν τῆς Σητείας καὶ τὰ περὶχωρα μέχρις αὐτῆς τῆς Ἰεραπέτρας, καὶ αἱ μετ' ὀλίγα ἔτη ἐπιδρομαὶ τοῦ Χαϊρεδδίν Μπαρμπάρουσα¹ πιθανῶς συνετέλεσαν εἰς τὴν μετακίνησιν τῶν Salamon ἐκ τῶν ἀνατολικωτέρων εἰς τὴν κεντρικὴν Κρήτην, τὸν Χάνδακα, ὅπου ἔκτοτε συναντῶνται ἀραιῶς. Καὶ ἐκ τοῦ κλάδου τῆς οἰκογενείας αὐτῆς τοῦ Χάνδακος τῆς μὴ ἐχούσης πλέον τὴν nobilitatem venetam ἐγεννήθη, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ὁ πρόπαππος τοῦ Ποιητοῦ Φραγκίσκος.

οἱ Μάρκος τοῦ Μαρίνου καὶ Ἄγγελος τοῦ Ἰωάννου Salamon προφανῶς δὲν ἀνήκουσαν εἰς τὸν οἶκον ἐξ οὗ ὁ Ἑθνικὸς ἡμῶν Ποιητής, ἀλλ' εἰς τὸν φερώνυμον βενετοκρατικὸν οἶκον, τοῦ ὁποίου περιεσώθη καὶ γενεαλογικὸν δένδρον (περὶ αὐτοῦ ἄλλοτε διεξοδικῶς) πρὸς. Σηρουχάκη ν Ἐνθ' ἀν. σ. 14'. Ἐξ ἐκθέσεως τοῦ αὐτοῦ Νίκου Α. Βέη (Μάρτιος 1933) ἐβρισκομένης εἰς χεῖράς μου πληροφοροῦμαι ὅτι κατέχει οὗτος ἀντίγραφα τῶν περικοπῶν ἰταλικοῦ χειρογράφου, ἀνήκοστος ἄλλοτε εἰς τὸν φιλόβιβλον οἶκον Hamilton, ἐξ οὗ δύνανται νὰ διαφωτισθῶν τὰ κατὰ τοὺς ἐν Κρήτῃ Σολωμούς.

¹ Περὶ τοῦ σεισμοῦ καὶ τῆς ἐπιδρομῆς προχείρως πρὸς. Ἄ. Ν. Γιάνναρη, Περὶ Ἐρωτοζοῖτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ, ἐν Ἀθήναις 1889 σ. 10—6 καὶ Ν. Β. Τωμαδάκη, Τὸ τραγούδι τῆς Φιαγκούσας περ. Νεοελληνικῶν Ἀρχεῖον Α' (1934) σ. 64—70, κυρίως ἐν σημ. 7 τῆς σ. 65.

I Famiglia Salamon - Nobili Crétesi etc.

Ἔγγειλος 1372

Zanpachi 1

Μᾶρκος 1

Θωμάς 1

Ἰωάννης 1

Πέτρος 1

Θωμάς 2

Νικόλαος 1

Πέτρος 2

Μᾶρκος 2 (1580)

Ἰωάννης 2

Νικόλαος 2

Ἰωάννης 3

Νικόλαος 3

ΠΕΤΡΟΣ 3

Γεώργιος 1

Μαρίνος 1

Μᾶρκος 3

Ἀνδρέας 1

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ 1

ΠΕΤΡΟΣ 3 (1670)

ΝΙΚΟΛΑΟΣ 4

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ 3 (1773)

Ἰωάννης Μᾶρκος († 1761)

ΝΙΚΟΛΑΟΣ 5 (1737--1808) Σπυρίδων 1 (1742--)

Ροβέρτος 1 (1767-18..) ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ (1798-1857) Δημήτριος (1801-1883)

*II Famiglia Salamon Nobili-Veneti (Χάνδακος)*Α' Anzolo¹Zuane¹Alvise¹Nicolò¹Marco¹ (20 Μαΐου 1444)

B' ?

Zuane²Marin¹Anzolo² (1583)Marco² (1583)Geronimo¹Marco³Nicolò²Nicolò⁴

Zan Marco († 1684)

Γ' ?

Antonio¹

? (θανόν ἐν Παναγῶ)

Giovani-Arsenio¹

? (θανόν ἐν Εὐβοίᾳ)

ΕΓΓΡΑΦΟΝ

(Biblioteca Marciana. Serie VII (Ital.) N° 36 Classif. 8380, XVII)

Salamoni

Se trovano descritti ne' libri dell' Avogaria de Candia :

1591, 2 Aprile Ser Geronimo de Anzolo

1598, 13 Maggio Ser Marco de Anzolo

1598, 21 Zugno Ser Nicolò de Marco

1604, 19 Ottobre Ser Nicolò de Anzolo

1621, 12 Maggio Ser Zan Marco de Nicolò. Questo morse del 1648 per una Maschellata ricevuta nella testa sopra la Breschia di Candia.

Non si ritrova che fra quelli della Colonia vi sia stata la famiglia Salamona, tutto che al tempo della guerra ve ne fossero molti che possederano feudi e Cavalleria tutto che non Nobili, alcuni de quali ripatriarono et vivono popolari, onde è da credere che siano capitati in Candia con altra occasione, perchè sino del 1444 a 20 Maggio Marco Salamon quondam Ser Nidolò quondam Ser Alvisè, quondam Ser Zuanne quondam Ser Anzolo ¹ de Candia si provò del Maggior Consiglio, come appar nell' Offizio dell' Avogaria de Comun ² oltre quelli che si trovano scritti nei libri come sopra ³.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Χανιά, Ἰούνιος 1938

¹ Αἱ συντομογραφίαι τῶν προηγουμένων ὀνομάτων ἀνεγνώσθησαν εἰσοτολογικῶς.

² Πιθανῶς Candia (τὸ χειρὸν ἔχει C.).

³ Ἄγνοεῖ ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἐπομνήματος τὴν προεπιφερόμενην Σολομῶν ἐν Κρήτῃ τοῦ 1444, περὶ ᾧ ἡμεῖς διελάβομεν ἤδη.